

УДК 373.2.015.31:316.46

DOI: 10.31499/2706-6258.1(7).2022.261088

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ФАКТОРУ АКТИВІЗАЦІЇ ЇХ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ

Світлана Гаврилюк, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-1264-3527

E-mail: svetlanagavrulyik@gmail.com

У статті розкрито зміст понять «лідерські якості» та «креативність», визначено взаємозв'язок креативності та лідерства у дітей дошкільного віку. Викладено сучасні теоретичні підходи до проблеми розвитку креативності, здійснено аналіз зв'язку лідерських якостей і розвитку креативності дітей дошкільного віку. Акцентовано на активній підтримці лідерських проявів дітей дошкільного віку в різноманітних видах творчої діяльності. Визначено соціально-педагогічні умови, необхідні для формування лідерських якостей кожного вихованця.

Ключові слова: дитинство; дошкільний вік; креативність; лідер; лідерські якості; лідерська позиція; творчий потенціал; творче мислення; ігрова діяльність; педагогічний супровід розвитку лідерських якостей вихованців.

CREATIVITY DEVELOPMENT IN CHILDREN OF PRESCHOOL AGE AS A FACTOR FOR THE ACTIVIZATION OF THEIR LEADERSHIP QUALITIES

Svitlana Havryliuk, Doctor of Pedagogic Sciences, Professor at the Department of Preschool Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-1264-3527

E-mail: svetlanagavrulyik@gmail.com

The article reveals the meaning of such concepts as “leadership qualities” and “creativity”, and defines the relationship between them in preschool-age children. Modern theoretical approaches to the problem of creativity development are presented, the connection between leadership qualities and creativity development of preschool-age children is analyzed. Factors influencing the development of leadership qualities of preschoolers such as family upbringing, age, and individual development, as well as features of children’s relationships in the immediate social environment (family, preschool, socio-cultural environment, etc.) are identified. The author emphasizes the importance of forming leadership qualities of the preschooler, namely such as responsibility; activeness; energy; persistence; demandingness; independence in performing the assigned task; communicativeness; organization; confidence; observation; initiative, creative approach to work. Emphasis is placed on the active support of leadership manifestations of preschool-age children in various types of creative activities: artistic, game, and creative.

Thus, the author emphasizes that while communicating with children it is necessary to psychologically support them, i.e. to show optimism, encourage any manifestations of imagination, cultivate independence from an early age, stimulate children’s creativity, decision-making, and responsibility, rely on strong aspects of the character of a learner, create a situation of success, always take into

account the opinion of the child, and show interest to the learner's problems.

The socio-pedagogical conditions necessary for the formation of leadership qualities of each learner are determined: taking into account the individual characteristics of the development of preschoolers and the level of formation of their creative and leadership qualities; purposeful formation of leadership qualities of preschool-age children in various types of creative activities (game, theatric, art and aesthetic); creating a favorable developmental environment by the means of enriching the educational space with a variety of cognitive information for the formation of children's perception; development of communicative abilities, creative thinking, imagination, worldview, emotional and value sphere of preschool children; creating a situation for the child to succeed in various creative manifestations; formation of individual style of activity, high self-esteem of children, which stimulates them to actively take a part in creative activity.

Keywords: *childhood; preschool age; creativity; leader; leadership qualities; leadership role; creative potential; creative thinking; game activity; pedagogical support of the development of leadership qualities of learners.*

Сьогодні наша країна потребує творчих, цілеспрямованих, чесних особистостей, які наділені високою працездатністю, мають добре розвинені лідерські якості, нестандартне мислення, особистісні творчі цінності.

Дитинство є важливим віковим періодом розвитку творчих здібностей, лідерських особистісних якостей, формування характеру, самосвідомості, творчого ставлення до життя.

Зауважимо, що в дошкільному віці починають формуватися лідерські якості особистості, які полягають у вмінні ухвалювати рішення, будувати взаємини з однолітками, брати на себе відповідальність за доручену справу, проявляти активність та творчий підхід до справи.

Тож заклад дошкільної освіти покликаний адаптувати дитину дошкільного віку до життя, яке швидко змінюється, формувати життєву компетентність, розвивати лідерський потенціал особистості.

Проблеми формування лідерських якостей особистості знайшли висвітлення у наукових дослідженнях сучасних вітчизняних авторів: Д. Алфімова, В. Андрущенко, Г. Ашина, К. Гаджієва, С. Кисельова, В. Кременя, С. Кримського, О. Майбороди, М. Михальченка, О. Панаріна, О. Полисаєва, А. Семенова, В. Ягоднікової та інших. Учені відзначають важливість розвитку лідерських якостей як необхідної умови розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку.

Метою статті є вивчення та розкриття взаємозв'язку лідерських якостей і розвитку креативності дітей дошкільного віку.

Відповідно до мети окреслено такі дослідницькі завдання:

- проаналізувати сучасні теоретичні підходи до проблеми «креативності»; визначити сутнісні характеристики понять «креативність», «лідер», «лідерські якості»;
- визначити фактори, що впливають на розвиток лідерських якостей дітей дошкільного віку.

Зміст феномена «лідерські якості особистості» учені розглядають по-різному. Д. Алфімов розглядає «як узагальнені властивості лідера створювати нове бачення розв'язання проблеми, успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення групою або організацією цілей» [1, с. 50].

Н. Сушик під лідерськими якостями розуміє «риси, які забезпечують ефективне

лідерство, тобто здатність виділитися в конкретній справі й приймати відповідальні рішення в значущих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для розв'язання проблеми; успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення спільних цілей; створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі» [5, с. 113].

Згідно з позицією Н. Сушик, «лідер – це член колективу, що здатний:

- 1) очолити його, показати приклад, організувати виконання завдання і визнаний у цій ролі більшістю членів колективу;
- 2) виконувати основну роль в організації спільної діяльності та регулюванні стосунків у колективі;
- 3) впливати на окремих членів або колективів загалом, спрямовувати їхні зусилля на досягнення визначеної мети;
- 4) виявляти ініціативу в діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу» [5, с. 112].

Автор виділив якості, які притаманні успішному лідеру: «цілеспрямованість, відповідальність, моральність, толерантність, чесність, справедливість, креативність, комунікативність, працездатність, організованість, рішучість, самостійність, наполегливість, активність, ініціативність, впевненість в собі, врівноваженість, прагнення до самовдосконалення та самореалізації» [5, с. 112].

До окремих груп лідерських якостей дітей дошкільного віку (інтелектуальні, організаторські, комунікативні) такі вчені, як І. Бех, О. Кононко, Н. Сушик, Р. Стенберг, С. Сисоева, О. Поліщук та інші, відносять *креативність*.

Зазначене вище зумовило дослідження проблеми актуалізації творчого потенціалу дошкільників.

Наведемо кілька визначень поняття «креативність», що трактується в психолого-педагогічних джерелах.

«Енциклопедія науки» визначає «креативність» як творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що проявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми [4, с. 432].

Словник «Дошкільна освіта» визначає це поняття так: «креативність – це рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що складає досить стійку характеристику особистості» [2].

А. Богуш розглядає креативність дітей дошкільного віку «як здатність творчо вирішувати завдання: скласти творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумкою» [3, с. 51].

Таким чином, креативність як індивідуальна характеристика становить продуктивний аспект творчої особистості, який виражається в активній життєвій позиції дитини, постійній спрямованості на різноманітну творчу діяльність.

Ураховуючи вищезазначене, зауважимо, що лідерський потенціал дітей дошкільного віку проявляється насамперед у пізнавально-творчій мотивації, активності, ініціативності, прагненні дитини до участі в різноманітній творчій діяльності, розвитку організаторських, комунікативних, інтелектуальних здібностей вихованців.

Цьому сприяють активні форми роботи з дітьми дошкільного віку: пізнавальна, мовленнєва, трудова, художньо-естетична діяльність дошкільників (малювання, ліплення, конструювання, музика тощо).

Велике значення у розвитку лідерських якостей дітей дошкільного віку належить творчим іграм. До них належать режисерські, сюжетно-рольові (сімейні, побутові, суспільні), будівельно-конструкційні ігри, драматизація літературних творів. Такі ігри дають змогу кожній дитині вільно висловлювати свої думки, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, творчу активність, самостійність, впевненість у власних ідеях.

Спостерігаючи за участю дітей дошкільного віку у грі, можна відмітити, що діти з розвиненими лідерськими якостями відрізняються ініціативністю, активністю, відповідальністю, впевненістю у собі, готовністю прийти на допомогу, підтримати інших. Вони комунікабельні, самостійні, товариські, допитливі.

Вважаємо, що стійка лідерська позиція у творчій діяльності проявляється у вищезазначених якостях дошкільника, а саме як: відповідальність; активність; енергійність; наполегливість; вимогливість; самостійність у виконанні дорученої справи; комунікативність; організованість; впевненість; спостережливість; ініціативність, креативність, творчий підхід до справи.

Тож особистісні якості, які проявляються в ранньому дошкільному дитинстві, продовжують формуватися протягом життя, а у дорослому віці з'являються яскраво виражені лідерські якості, що становлять у подальшому житті основу успішної професійно-творчої та управлінської діяльності особистості.

Слід зауважити, що серед *факторів*, що впливають на розвиток лідерських якостей дітей дошкільного віку, значну роль відіграють умови сімейного виховання, вікового та індивідуального розвитку, а також особливості взаємин дітей у найближчому соціальному оточенні (у сім'ї, закладі дошкільної освіти, соціокультурному середовищі тощо).

Розвиток лідерських якостей дітей дошкільного віку залежить від сформованості відповідного рівня індивідуальних якостей особистості (завзятість, цілеспрямованість, працелюбність, чесність, оптимізм, наполегливість) та від об'єктивних умов, які впливають на їхню діяльність.

Американський психолог П. Торранс виявив фактори, що стимулюють креативність дітей. До них він відніс такі: «орієнтація на потребу у творчому розв'язанні задач; відсутність перешкод стосовно проявів спонтанності та ініціативи; створення можливості маніпуляції з предметами й варіативності думок; навчання уважного ставлення до сигналів навколишнього середовища; виховні впливи, спрямовані на визнання людиною цінності креативних рис своєї особистості» [6, с. 77].

До факторів, які гальмують креативність дітей, автор відніс «орієнтацію лише на успіх, страх дати неправильну відповідь; підсилену орієнтацію на думку однолітків, побоювання звинувачень у незвичайності; обмеження ініціативи й заборона запитань; надмірну фіксацію на стереотипах статевої належності; уявлення про дивергентне мислення як про відхилення від норми; жорстке розмежування трудової та ігрової діяльності» [6, с. 77]. Очевидно, що всі ці перераховані бар'єри стають перешкодою до досягнення творчого успіху особистості в майбутній діяльності. Тому урахування дорослими факторів блокування творчого потенціалу в дитинстві є необхідною умовою для психологічного супроводу стимулювання і розвитку лідерських якостей вихованців.

Закордонні дослідники проблеми зауважують, що для розвитку творчості

дошкільників як необхідної форми лідерства [6] необхідно спрямувати зусилля на такі аспекти виховного процесу:

- створити розвивальне середовище, яке дає змогу дітям досліджувати довкілля і гратися без немотивованих обмежень;
- приймати незвичні дитячі ідеї;
- адаптуватися до дитячих ідей, а не підлаштовувати їх до стандартів дорослих;
- давати дитині право на помилку;
- спонукати до творчого розв'язання проблем;
- давати дитині час для того, щоб вона могла дослідити всі можливі варіанти розв'язання проблеми, рухаючись від традиційних до оригінальних ідей;
- робити акцент саме на процесі творчої діяльності, а не на результаті [6].

Організація різних видів творчої діяльності потребує вмілого педагогічного керівництва, наявності зразків креативної поведінки з боку дорослих. Таким чином, при спілкуванні з дитиною необхідно психологічно підтримати її: демонструвати оптимізм, заохочувати будь-які прояви фантазії, уяви, виховувати з дитинства самостійність, стимулювати дитячу творчість, уміння ухвалювати рішення та брати на себе відповідальність, опиратись на сильні сторони характеру вихованця, створювати ситуацію успіху, завжди враховувати думку дитини, проявляти інтерес до її проблем.

Таким чином, надзвичайно важливою є орієнтація дошкільної освіти на розвиток творчої особистості, визнання її самоцінності, формування позитивної «Я-концепції» кожного вихованця.

Аналіз літератури з проблем розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку (Д. Богоявленська, В. Загв'язинський, О. Лук, А. Матюшкін, В. Моляко, С. Сисоєва та інші), дає змогу зробити висновок про те, що особистісні чинники є визначальними в досягненні творчих результатів. Таким чином, на сучасному етапі досить продуктивним є науковий підхід, у якому лідерство розглядається як одна з характеристик творчого потенціалу особистості.

Отже, першочерговими завданнями вихователів закладів дошкільної освіти має стати активна підтримка лідерських проявів дітей дошкільного віку в різноманітній творчій діяльності. Зауважимо, що педагогічний супровід дітей дошкільного віку реалізується через створення ефективних соціально-педагогічних умов, необхідних для розкриття творчого потенціалу, формування лідерських якостей кожного вихованця.

До таких соціально-педагогічних умов актуалізації лідерського потенціалу дітей дошкільного віку можна зазначити:

1. Врахування індивідуальних особливостей розвитку дітей дошкільного віку та рівня сформованості їхніх творчих та лідерських якостей.
2. Цілеспрямоване формування лідерських якостей дітей дошкільного віку в різноманітних видах творчої діяльності (ігрової, театралізованої, художньо-естетичної).
3. Створення сприятливого розвивального середовища: збагачення освітнього простору різноманітною пізнавальною інформацією для формування дитячого сприймання.
4. Розвиток комунікативних здібностей, творчого мислення, уяви, світогляду, емоційно-ціннісної сфери дітей дошкільного віку.

5. Створення ситуації досягнення дитиною успіху в різноманітних творчих проявах.
6. Формування індивідуального стилю діяльності, високої самооцінки дітей, яка стимулює їх до активної творчої діяльності.

Водночас реалізація вищезазначених соціально-педагогічних умов надасть педагогам найширші можливості для вивчення та реалізації творчих інтересів, бажань та потреб дитини дошкільного віку, урахування її індивідуальних особливостей, темпераменту, характеру тощо. Це в свою чергу забезпечить високий рівень розвитку лідерського потенціалу в подальшому житті особистості.

Таким чином, для вирішення означеної проблеми, вважаємо необхідним розробити систему роботи з розвитку лідерських якостей дітей дошкільного віку. У чому й полягатимуть перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфімов Д. В. Зміст феномену «лідерські якості особистості». Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. *Збірник наукових праць Класичного приватного університету*; голова ред. ради: А. О. Монаєнко; редкол.: Т. І. Суцєнко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2010. Вип. 11(64). С. 44–51.
2. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв. / упоряд. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя: ЛПДС, 2010. 324 с.
3. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія: в 2 ч. упоряд. А. М. Богуш. Київ: Вища школа, Ч. 2. 1999. 288 с.
4. Енциклопедія освіти. АПН України / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2013. С. 110–115.
6. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in its testing. New York: Cambridge University Press, 1987. P. 56–57.

REFERENCES

1. Alfimov, D. V. (2010). Zmist fenomenu «liderski yakosti osobystosti». Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. *Zbirnyk naukovykh prats Klasychnoho pryvatnoho universytetu*. A. O. Monaienko, T. I. Sushchenko (Eds.) et al. *Issue 11(64)*. Zaporizhzhia: KPU [in Ukrainian].
2. Krutii, K. L., Funtikova, O. O. (2010). Doshkilna osvita: slovnyk-dovidnyk: ponad 1000 terminiv, poniat ta nazv. Zaporizhzhia: LIPS [in Ukrainian].
3. Bohush, A. M. (1999). Doshkilna lnhvodydaktyka. Khrestomatiia: part 2. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
4. Entsyklopediia osvity. APN Ukrainy. V. H. Kremen (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
5. Sushyk, N. S. (1999). Teoretychni osnovy formuvannia liderskykh yakosteï uchnivskoi molodi. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Lutsk [in Ukrainian].
6. Torrance, E. P. (1988). The nature of creativity as manifest in its testing. *The Nature of Creativity*. New York: Cambridge University Press.